

การเผชิญปัญหาและการปรับตัวกับวิกฤตโควิด-19 ของผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบ
ในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา

**Facing Challenges and Adapting to the COVID-19 Crisis of Tricycle
Drivers in Nakhon Ratchasima Municipality**

เนติ ภูริทัตสิริ¹,

บวร ทรัพย์สิงห์² และ กิ่งกาญจน์ จงสุขไกล³

สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²

หน่วยปฏิบัติการวิจัยนวัตกรรมสังคมและความยั่งยืน

สำหรับคนกลุ่มเปราะบาง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย³

Neti Phurithatsiri¹,

Borvorn Subsing² and Kingkan Jongsukklai³

¹Human and Social Development Graduate school, Chulalongkorn University, Thailand

²Social Research Institute, Chulalongkorn University, Thailand

³Social Innovation and Sustainability for Vulnerable People Research Unit,

Social Research Institute, Chulalongkorn University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: ¹neti.phuri@gmail.com;

²borvorn.S@chula.ac.th; ³kingupdate@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมาก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 และ (2) เพื่อศึกษาผลกระทบและการปรับตัวของผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพในรูปแบบการศึกษารายกรณี โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบ กลุ่มบุคคลแวดล้อม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวนรวม 18 ราย โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้เครื่องมือแบบบันทึกการศึกษากาสนาม แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกการถอดข้อมูลสตัทัสโนปกรณ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบประสบปัญหาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ก่อนเกิดวิกฤตโควิด-19 อาทิ การมีรายได้น้อย การมีความเสี่ยงด้านสุขภาพ และเมื่อเกิดการระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้อาชีพสามล้อถีบได้รับผลกระทบ คือ (1) ผลกระทบด้านการมีงานทำและรายได้ (2) ผลกระทบด้านการเข้าถึง

* วันที่รับบทความ : 19 พฤศจิกายน 2567; วันแก้ไขบทความ 25 ธันวาคม 2567; วันตอบรับบทความ : 26 ธันวาคม 2567

อาหารและสุขภาพ และ (3) ผลกระทบด้านมลภาวะและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีการปรับตัว ประกอบด้วย (1) การปรับตัวด้านค่าใช้จ่ายและรายได้ (2) การสืบสามล้อเพื่อรับอาหารและสิ่งของ (3) การเรียนรู้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ และ (4) การใช้อุปกรณ์ป้องกันการติดเชื้อโควิด

คำสำคัญ : ผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบ; วิกฤตโควิด-19; การเผชิญปัญหา; การปรับตัว

Abstract

This study aimed to (1) study the livelihoods of tricycle drivers in Nakhon Ratchasima Municipality before the COVID-19 pandemic and (2) study the impacts and adaptations during the COVID-19 pandemic. A qualitative method was employed as a case study. The key informant consisted of 3 groups: tricycle drivers, people in the area, and related agencies, totaling 18 people, use the selection method is purposive sampling The field study record, in-depth interview questions, and audiovisual transcription records were employed in data collection for in-depth interviews and non-participant observation to study the phenomena.

The findings revealed that tricycle drivers experienced problems with their lives before the COVID-19 crisis, such as low income and health risks. When the COVID-19 outbreak happened, the tricycle drivers were affected by 1) impacts on employment and income, 2) impacts on access to food and health, and 3) impacts on pollution and the environment. This led to adaptations, including 1) adjustments of expenses and income, 2) driving a tricycle to receive food and stuff, 3) learning technology to access government welfare, and 4) using equipment to prevent COVID-19 infection.

Keywords: Tricycle Drivers; COVID-19 Crisis; Facing; Adaptation

บทนำ

ในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2563 องค์การอนามัยโลก (WHO: World Health Organization) ได้ออกประกาศให้การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (Covid-19) เป็นโรคระบาดใหญ่ (Pandemic) ซึ่งการอุบัติขึ้นของโรคโควิด-19 นี้ ส่งผลกระทบต่อผู้คนทั่วโลก จนกลายเป็นข้อท้าทายของทั้งระบบสาธารณสุขและระบบเศรษฐกิจ มีการปิดพรมแดนระหว่างประเทศ รวมถึงการเว้นระยะห่างเพื่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม จากการระบาดของโควิด-19 ถือเป็นการส่งผลให้เกิดความทุกข์ทางสังคมต่อประชากรบนโลกอย่างมาก (Sumalatha, B. S., Bhat, L. D., & Chitra, K. P., 2021: 442) กล่าวถึงบครึ่งหนึ่งของแรงงานทั่วโลกจำนวน 3.3 พันล้านคน มีความเสี่ยงที่จะไร้ซึ่งการมีงานทำและรายได้ โดยเฉพาะ ‘แรงงานนอกระบบ’ (informal workers) ที่ถือว่าตกอยู่ในความเสี่ยงเป็นพิเศษที่จะต้องสูญเสียรายได้จากการทำงาน อันนำมาซึ่งส่งผลกระทบต่อปากท้องและชีวิตความเป็นอยู่ (Chriscaden, K., 2020: online)

จากการศึกษาเรื่อง “Covid-19 and its impact on informal sector workers: a case study of Thailand” พบว่าการเกิดขึ้นของโควิด-19 ทำให้แรงงานนอกระบบในไทยมีรายได้ลดลงจนเข้าใกล้ระดับความยากจนขั้นสุดอยู่ที่ 1.9 ดอลลาร์สหรัฐต่อวัน หรือประมาณ 70 บาทต่อวัน จึงทำให้แรงงานนอกระบบมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ลำบากเพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ลดลง (Komin, W., Thepparp, R., Subsing, B., & Engstrom, D., 2021: 3) จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของโควิด-19 นั้นเสมือนเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ชีวิตของแรงงานนอกระบบมีความเปราะบางมากขึ้น และพร้อมที่จะแตกกระสานซ่านเซ็นอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบที่มีความเปราะบางสูงนั่นคือแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุ หากกล่าวถึงแรงงานนอกระบบในประเทศไทยนับตั้งแต่เกิดการระบาดใหญ่ของไวรัสโควิด จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของโควิดส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานนอกระบบทั่วโลก แต่กระนั้นยังคงมีแรงงานนอกระบบที่มี “งาน” และ “ชีวิตความเป็นอยู่” ที่มักถูกมองข้ามหรือไม่ได้ถูกให้ความสนใจมากนัก นอกจากนั้นยังมีกลุ่มแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มที่ทำงานต่อเนื่องมาตั้งแต่ช่วยหนุ่มสาวและมีความตั้งใจว่าจะทำงานต่อไปจนกว่าร่างกายจะไม่ไหว (จรัญญา วงศ์พรหม และคณะ, 2558 อ้างถึงใน มนทกานต์ ฉิมมามี, 2561: 4)

‘อาชีพสามล้อถีบ’ เป็นอาชีพหนึ่งที่โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ประกอบอาชีพนี้มักเป็นแรงงานผู้สูงอายุที่ใช้เรี่ยวแรงในการทำงานตั้งแต่ในช่วงวัยรุ่นมาจนถึงปัจจุบัน โดยอาชีพสามล้อถีบถูกให้ความสนใจในแวดวงวิชาการตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความสนใจในประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และพลวัตของอาชีพสามล้อถีบ จากการศึกษาของบำเพ็ญจิต แสงชาติ (2546: 39-40) และธีรวัต ละครแก้ว (2546: 8) อธิบายให้เห็นว่าชีวิตของสามล้อถีบนั้นมีความซับซ้อนของปัญหาทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพและการเข้าถึงบริการของภาครัฐ จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2560 มีงานศึกษาเกี่ยวกับอาชีพสามล้อถีบและพบว่า ผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบส่วนหนึ่งเป็นแรงงานผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มีรายได้เฉลี่ยต่อวันไม่เกิน 200 บาท และมีสภาพแวดล้อมในการทำงานไม่เอื้ออำนวย รวมถึงการเผชิญความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ เช่น การถูกเฉี่ยวชน เป็นต้น (ธัชกร ภัทรพันธ์ และณัฐสุภา จิวศิวานนท์, 2560: 41) นอกจากนั้นจากการศึกษาของวัลย์ลิกา เจริญศิลป์ (2562: 4) มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับอาชีพสามล้อถีบในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า เป็นจังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่ที่เคยมีสามล้อถีบมากถึง 4,000 คัน จนมีการกล่าวไว้ว่า “โคราชเมืองสามล้อ” แต่ในปีพ.ศ. 2562 กลับลดจำนวนลงเหลือเพียง 20 คันโดยประมาณ จะเห็นว่าการลดน้อยถอยลงของอาชีพสามล้อถีบเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพสามล้อถีบในจังหวัดนครราชสีมาที่มีความเสี่ยงสูงที่จะสูญหายไปได้อีกในอนาคต

จากสถานการณ์ในปัจจุบันที่อาชีพสามล้อถีบกลายเป็นอาชีพที่มีจำนวนลดน้อยลงอย่างมากเมื่อเทียบกับในอดีต กอปรกับจากงานศึกษาทางวิชาการในอดีตที่สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพสามล้อถีบโดยปกติต้องเผชิญกับปัญหาความยากลำบากในชีวิตเป็นทุนเดิม นั่นเมื่อมีการเกิดขึ้นของสถานการณ์โควิด-19 ที่ซ้ำเติมความเปราะบางของผู้คนไปทั่วทุกมุมโลก ทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ต่อกรณีศึกษา

สามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา เพื่อชี้ให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ ผลกระทบที่ได้รับจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และการปรับตัวจากผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยมุ่งหวังว่าบทความชิ้นนี้จะช่วยให้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของสามล้อถีบมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การแผ้วทาง (Pave the way) ถึงความเสมอภาคในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19
2. เพื่อศึกษาผลกระทบและการปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครราชสีมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปแบบการศึกษารายกรณี (Case Study) ซึ่งเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งที่มีความเป็นรูปธรรมสูงและสามารถทำให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างละเอียด (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2551: 46) โดยมีวิธีวิจัยดังนี้

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 คน ประกอบด้วย

1. กลุ่มผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบ จำนวน 4 คน เนื่องจากเป็นการศึกษารายกรณี และผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในพื้นที่ปัจจุบันมีจำนวนน้อย รวมทั้งส่วนหนึ่งไม่สามารถให้ข้อมูลได้ ดังนั้นผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และตั้งเกณฑ์ที่เหมาะสมต่อการเข้าเป็นกรณีศึกษาเพื่อได้กรณีศึกษาที่มีคุณสมบัติตามประเด็นที่ต้องการศึกษา (Informative Case) เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple Case Study) เพื่อให้เกิดความหลากหลายของข้อมูลที่ได้จากกรณีศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงหากรณีศึกษาที่มีความเหมาะสม สามารถให้ข้อมูลได้ครอบคลุมเห็นซึ่งพลวัตการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่และอาชีพ มีความน่าสนใจและแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดคุณสมบัติผู้เข้าเป็นกรณีศึกษาอย่างชัดเจนดังนี้ (1) ต้องเป็นผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในพื้นที่ที่ศึกษาไม่ต่ำกว่า 20 ปี (2) สามารถตอบโต้สื่อสารได้ (3) ยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล (4) มีเครื่องมือสื่อสารที่ใช้ติดต่อสื่อสารกับผู้วิจัยได้ หากไม่มีจะต้องมีสถานที่และเวลาที่แน่นอน (5) ต้องมีลักษณะเฉพาะบางประการที่แตกต่างจากกรณีศึกษาอื่นที่ผู้วิจัยคัดเลือกไว้

2. กลุ่มบุคคลแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา จำนวน 11 คน ได้แก่ เพื่อนร่วมงาน กลุ่มผู้เลือกใช้บริการสามล้อถีบ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกใช้ได้เลือกใช้การแนะนำบอกต่อ (Snow ball) ลักษณะบุคคลอ้างอิง (Reference Person) ที่ถูกแนะนำจากผู้เป็นกรณีศึกษา

3. ตัวแทนหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการและการพัฒนาอาชีพสามล้อถีบ จำนวน 4 คน ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและตัวแทนเครือข่ายจิตอาสาภาคประชาชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง นำมาสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัยแบบการศึกษารายกรณี ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบบันทึกการศึกษาภาคสนาม แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกการถอดข้อมูล สอิตทัศน์อุปกรณ์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต แบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเสียงเพื่อใช้เก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยได้รับการยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกราย

การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

1. การถอดข้อมูลจากการบันทึกเสียง ที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งหมดแบบคำต่อคำโดยกระทำเป็นข้อมูลเอกสารของแต่ละกรณีศึกษา รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งโดยการฟังซ้ำเพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูลสำคัญ

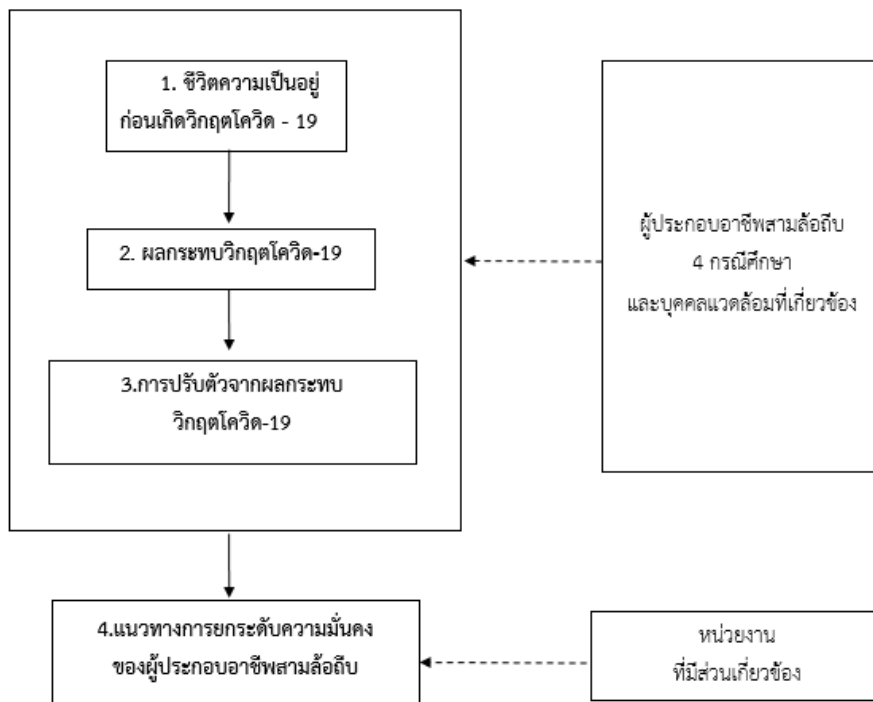
2. การลดทอนปริมาณข้อมูล เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา ทำให้มีปริมาณของข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตนั้นมีจำนวนมาก ทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาลดทอนโดยเหลือเฉพาะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย

3. การตรวจสอบข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ทั้งแหล่ง เวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล ตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์ การสังเกตว่ามีความใกล้เคียงหรือตรงกันหรือไม่ รวมถึงใช้การตรวจสอบซ้ำ (Member Checking) ซึ่งเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาตีความอย่างถูกต้องหรือไม่

4. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์ข้ามกรณีศึกษา (Cross-case Analysis) เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษาและเห็นความเหมือนและความแตกต่างกันในแต่ละกรณีศึกษา โดยนำข้อมูลที่ถูกรวบรวมมาจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อสร้างประเด็นย่อย (Sub-theme) และนำข้อมูลที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันนำไปกำหนดประเด็นหลัก (Theme) เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบจากการวิจัยโดยวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบภายใต้สถานการณ์โควิด-19 ดังนั้นผู้วิจัยจึงอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ศึกษา ผ่านผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบ 4 กรณีศึกษา โดยสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 และผลกระทบ การปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบเมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยเสนอผลการวิจัยผ่าน 4 กรณีศึกษาโดยใช้นามสมมติในการเสนอผลการวิจัย โดยผลการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

1. ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของ 4 กรณีศึกษา

หัวข้อ	ลุงชื่น	ลุงแก้ว	ลุงอาด	ยายจุน
เพศ	ชาย	ชาย	ชาย	สามล้อถีบ
อายุตัว	74 ปี	66 ปี	73 ปี	61 ปี
อาชีพ	สามล้อถีบ			
อายุงาน	56 ปี	27 ปี	49 ปี	37 ปี
ภูมิลำเนาเดิม (จังหวัด)	ชัยภูมิ	ขอนแก่น	ขอนแก่น	นครราชสีมา
สถานภาพสมรส	แต่งงาน/ ไม่ได้อยู่ด้วยกัน	โสด	หม้าย	ไม่แต่งงาน/ อยู่ด้วยกัน
ประสบการณ์ในอาชีพ	รับจ้าง ในโรงงาน	- หาบเร่ - รับจ้างทั่วไป	พนักงานบริษัท	รับจ้างก่อสร้าง
สิทธิที่อยู่อาศัย	บ้านเช่าชั้นเดียว	ใช้รถสามล้อถีบ เป็นที่พักอาศัย	บ้านและที่ดิน ของตนเอง	บ้านเช่าชั้นเดียว
สถานะทางสุขภาพ	ไม่เคยตรวจสุขภาพ ประจำปี	ตรวจสุขภาพ พบต่อมลูกหมาโต และโรคหัวใจ และรับการรักษา ต่อเนื่อง	ตรวจสุขภาพ พบโรคไต แต่ไม่เข้ารับ การรักษา	ตรวจสุขภาพ ประจำปี ไม่มีโรคประจำตัว
ปัญหาสุขภาพ	- หน้ามืดบ่อย - วิงเวียนศีรษะ - ปวดกล้ามเนื้อ	- ต่อมลูกหมาโต - โรคหัวใจ - เหนื่อยหอบง่าย - ปวดกล้ามเนื้อ	- โรคไต - อ่อนเพลียง่าย - ปวดกล้ามเนื้อ	- เหนือออกเยอะ ผิดปกติ - หน้ามืดบ่อย - ปวดกล้ามเนื้อ

ผลการศึกษาพบว่า ก่อนที่กรณีศึกษาจะประกอบอาชีพสามล้อถีบ โดยส่วนใหญ่พบว่า เป็นแรงงาน ย้ายถิ่นเข้ามาในพื้นที่เมืองนครราชสีมาด้วยเหตุผลที่เหมือนกัน คือ การมองว่าโคราชเป็นศูนย์กลางความเจริญ มีการคมนาคมที่สะดวกเอื้ออำนวยต่อการย้ายถิ่น และคาดหวังว่าชีวิตในพื้นที่ปลายทางจะสามารถช่วยให้ตนเองและครอบครัวยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ ซึ่งส่วนใหญ่มีการย้ายถิ่นมาจากจังหวัดในภาคอีสาน อาทิ ชัยภูมิ และขอนแก่น ทำให้ไม่ต้องปรับตัวมากนัก เนื่องจากมีบริบททางวัฒนธรรมและการเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน โดยก่อนประกอบอาชีพสามล้อถีบได้ทำอาชีพอื่นมาก่อน ทั้งการเป็นพนักงานบริษัท หาบเร่ และรับจ้างทั่วไป ก่อนตัดสินใจเป็นสามล้อถีบด้วยเหตุผลที่คล้ายกัน คือ เป็นอาชีพอิสระ มีรายได้สูง สามารถส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวในพื้นที่ต้นทาง และสามารถใช้จ่ายส่วนตัวได้อย่างไม่ขัดสน

กรณีศึกษาคนหนึ่งเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “รับพ่อแม่มาอยู่โคราช มาถึงพ่อแม่ก็ไม่ต้องทำงานทำอะไรนั่งกินคอยกินอย่างเดียวแหละเพราะว่าสมัยนั้นก็น้ำท่วมกัน พ่อไม่มีที่ไปก็กลับคืนมาอยู่ที่นี่ (โคราช) ก็ไปรับมาอยู่ที่นี่ พ่อแม่ก็กลับคืนไปที่เก่า (ชัยภูมิ)” (ลุงชื่น นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2565) สะท้อนให้เห็นว่าการประกอบอาชีพสามล้อถีบในระยะเวลาหนึ่งเคยเป็นอาชีพที่ช่วยให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ แต่ในปัจจุบันอาชีพสามล้อถีบกลายเป็นอาชีพที่มีคนทำน้อยลงเนื่องจากผู้ใช้บริการลดน้อยลง อันเนื่องมาจากผู้คนมีทางเลือกในการเดินทางมากขึ้นทำให้อาชีพสามล้อถีบไม่เป็นที่นิยม รวมทั้งสุขภาพของผู้ถีบสามล้อที่ถดถอยลง จนกลายเป็น ‘แรงงานสูงอายุ’ กรณีศึกษาหนึ่งได้ให้มุมมองต่ออาชีพตนเองว่า “อีกสิบปีข้างหน้ามันก็ไม่เหลือแล้วลูก หมดรุ่นยายไปก็ตายไปพร้อมกันนี้แหละ... มันไม่มีใครทำแล้ว” (ยายจูน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2565) สะท้อนให้เห็นว่า อาชีพสามล้อถีบเป็นอาชีพที่ไม่มีคนรุ่นใหม่เข้ามาแทนที่เป็นงานที่มีแค่ผู้สูงอายุทำ ถึงแม้ว่าร่างกายถดถอยลงไปเพียงใดก็ตาม

1) วิถีชีวิตของสามล้อถีบ

การดำเนินชีวิตประจำวันวิถีชีวิตของผู้ขับสามล้อถีบมีความเรียบง่ายและผูกพันกับงานชีวิตประจำวันโดยทั่วไปเริ่มขึ้นตอนเช้าตรู่เนื่องจากต้องมายังจุดที่มีคนพลุกพล่าน เช่น ตลาด วัด โรงพยาบาล หรือสถานีขนส่ง เพื่อรอรับผู้โดยสาร ซึ่งจะให้บริการทั้งการรับส่งผู้คนและรับส่งสินค้าจากตลาดไปยังร้านค้าหรือบ้านลูกค้า ผู้โดยสารส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าแม่ค้าในตลาด รวมถึงคนในละแวกใกล้เคียงที่คุ้นเคยกับการใช้บริการสามล้อถีบ ทำให้เกิดความผูกพันและมิตรภาพระหว่างกัน สามล้อถีบบางรายถูกนับเป็นญาติคนหนึ่งจากลูกค้าประจำ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า มีลูกค้าประจำหลายรายที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือสามล้อถีบเมื่อเผชิญปัญหาต่าง ๆ ทั้งการสนับสนุนเรื่องเงินทอง อาหาร หรือแม้แต่เรื่องการช่วงชิงจุดจอดประจำ โดยลูกค้าประจำรายหนึ่งของลุงอาดเล่าว่า “แผงที่จะอยู่ตรงนี้ ถ้าวันหยุดคนเยอะๆ แก่ (ลุงอาด, นามสมมติ) จะมาแต่เช้า พ่อพม่าถึงแผง ถ้าแก่จอดตรงนี้แก่จะช่วยเหลือของตั้งแผงตั้งอะไรที่ก็จะให้ที่ละ 50-60 [บาท] ถ้าบางวันที่มาก่อน มันจะมีรถมาจอดแถวนี้ (จุดจอดประจำลุงอาด) ที่ก็จะถามเค้า ‘จอดนานไหมน้อ’ ที่ก็แล้วแก่ไม่มีที่จอด” (สร นามสมมติ, แม่ค้าแผงลอย, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2566) ในเรื่องของอาหารการกินของ

สามล้อถีบ พบว่า มักเลือกรับประทานอาหารที่หาได้ง่ายตามตลาด ร้านอาหารตามสั่ง และร้านหาบเร่แผงลอย เนื่องจากต้องประหยัดค่าใช้จ่ายและต้องทำงานตลอดทั้งวัน ดังนั้นอาหารหลักมักเป็นข้าวราดแกง ก๋วยเตี๋ยว อาหารปิ้งย่าง และข้าวเหนียว เนื่องจากสะดวก รวดเร็ว และเข้าถึงได้ง่าย

2) ค่าตอบแทนจากการเป็นสามล้อถีบ

รายได้จากการทำงานของสามล้อถีบก่อนเกิดโควิดขึ้นอยู่กับจำนวนผู้โดยสารและระยะทางการเดินทางในแต่ละวัน โดยมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 300 บาทต่อวัน ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าแม่ค้า และลูกค้าประจำที่คุ้นเคยกับการใช้บริการ ยายจูนได้เล่าให้ฟังว่า ในบางวันอาจได้รายได้ถึง 300 บาท หากมีงานขนส่งสินค้าจากตลาดเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามรายได้จากการขับสามล้อถีบเริ่มลดลงเมื่อการคมนาคมสมัยใหม่ เช่น รถตุ๊กตุ๊กและมอเตอร์ไซค์เข้ามาแทนที่ ผู้ขับสามล้ออย่างลุงอาดจึงต้องพึ่งพาลูกค้า ประจำ และรับจ้างอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ขนส่งสินค้า หรือช่วยแม่ค้าขนของเพื่อเพิ่มรายได้ อย่างไรก็ตามรายได้ในแต่ละวันไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ ความต้องการของผู้โดยสาร และสภาพร่างกายในแต่ละวันเพราะหากรู้สึกปวดกล้ามเนื้อ หน้ามืด หรือรู้สึกว่าร่างกายผิดปกติจนไม่สามารถทำงานได้ จะตัดสินใจหยุดงานทันที โดยค่าใช้จ่ายของสามล้อถีบแม้ว่าผู้ขับสามล้อถีบจะมีรายได้จากการทำงาน แต่พวกเขายังต้องแบกรับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตและดูแลสุขภาพของตนเอง เช่น การซ่อมบำรุงรถสามล้อเป็นเรื่องจำเป็นเพราะการใช้งานทุกวันทำให้ชิ้นส่วนต่าง ๆ เสื่อมสภาพ ยายจูนเล่าว่าการซ่อมหลังคาใหม่ต้องใช้เงินถึง 1,500 บาท ซึ่งถือเป็นภาระหนัก ทำให้เธอต้องเก็บเงินที่ละเล็กที่ละน้อยเพื่อดูแลรถอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ลุงชุ้นต้องส่งเงินให้กับครอบครัวทุกสัปดาห์ เป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 500 บาท

3) พฤติกรรมสุขภาพและการใช้ยารักษาโรค

ผู้ขับสามล้อถีบส่วนใหญ่มักละเลยการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง เนื่องจากพวกเขาต้องทำงานหนักและใช้ชีวิตส่วนใหญ่บนท้องถนน การหาเวลาพักผ่อนหรือดูแลร่างกายจึงเป็นเรื่องยาก ผู้ขับสามล้อถีบมีการรับประทานอาหารไม่ตรงเวลา เนื่องจากตารางงานขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าในแต่ละวัน บางครั้งพวกเขาต้องทำงานจนมีด้าหากมีผู้โดยสารเรียกใช้บริการ ในขณะเดียวกันผู้ขับสามล้อถีบมีความเสี่ยงต่อโรคเรื้อรังและการเจ็บป่วยจากการทำงานหนัก เช่น อาการปวดกล้ามเนื้อเรื้อรังจากการถีบรถตลอดทั้งวัน กรณียายจูนได้เล่าว่าช่วงหลังเธอเริ่มมีอาการเจ็บป่วยจากการทำงานหนักและมีปัญหาสุขภาพสะสม แต่ด้วยข้อจำกัดทางการเงิน เธอจึงต้องทนทำงานต่อไปเพื่อหาเลี้ยงชีพ แม้จะเจ็บป่วยก็ตาม ในบางรายพบว่ามิโรคประจำตัว เช่น ลุงอาดที่แพทย์วินิจฉัยว่าเป็นโรคไตแต่ไม่เลือกเข้ารับการรักษาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเสี่ยงทางสุขภาพที่สูงในอนาคต จากการสัมภาษณ์เชิงลึกยังพบว่าสามล้อถีบทั้ง 4 กรณีศึกษา มีพฤติกรรมซื้อยารับประทานตามร้านค้าทั่วไปด้วยตัวเอง ทั้งยาแก้ปวดชนิดต่าง ๆ ยาปฏิชีวนะ รวมถึงยาชุดด้วย

ความเสี่ยงด้านสุขภาพพบว่า กรณีศึกษาทั้ง 4 รายต้องทำงานบนพื้นที่สาธารณะ ส่งผลให้ต้องเผชิญกับฝุ่น คิว และอากาศร้อน ทำให้มีอาการหน้ามือ ใจสั่นบ่อยครั้ง ในขณะที่เดียวกันผู้ขับสามล้อถีบบางรายมีการดื่มสุราเพื่อใช้บรรเทาความเหนื่อยล้าหลังจากทำงาน ตัวอย่างเช่น ลุงแก้วเล่าว่าเขาดื่มเหล้าขาวหลังจากการทำงานหนักเพื่อผ่อนคลายและบรรเทาความเมื่อยล้าของร่างกาย การใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในกลุ่มนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการหาวิธีรับมือกับความเหนื่อยล้าจากการทำงาน ทำให้นอนหลับได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้พบว่ากรณีศึกษา 2 ราย มีพฤติกรรมสูบบุหรี่เป็นประจำทุกวัน โดยเลือกสูบนอกเวลาทำงานเพราะมีความกังวลเรื่องกลิ่นของบุหรี่ที่จะอาจส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ในการทำงานได้

4) ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของสามล้อถีบ

ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของสามล้อถีบ ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ขับสามล้อถีบมีลักษณะเกื้อกูลและพึ่งพากัน ทั้งกับเพื่อนร่วมอาชีพและคนในชุมชน ผู้ขับสามล้อถีบมักรวมตัวกันในจุดจอดประจำ เช่น สถานีขนส่งและตลาดสด ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างเพื่อนร่วมอาชีพ พวกเขาแบ่งปันข้อมูลเกี่ยวกับลูกค้า ช่วยกันหางาน และดูแลกันในยามที่มีปัญหาหรืออุบัติเหตุเกิดขึ้น ในกรณีสามล้อถีบที่มีการพักค้างคืนบนรถสามล้อ จะมีการจอดนอนรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างความปลอดภัยและช่วยลดความเสี่ยงจากอาชญากรรม นอกจากนี้พวกเขามีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อค้าแม่ค้าและลูกค้าประจำ ซึ่งช่วยเสริมสร้างเครือข่ายที่สำคัญในการดำรงชีวิตและสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง ลูกค้าของสามล้อถีบรายหนึ่งกล่าวว่า “พี่นับถือแก (ลุงชื่น, นามสมมติ) เหมือนลุงพี่เลย เพราะอะไรรู้ไหม เพราะแกช่วยที่ได้ทุกอย่าง... สงกรานต์ช่วงนี้ (สงกรานต์ปีที่ผ่านมา) แกไม่กลับบ้าน พอแกมาจอดหน้าร้านก็เอาน้ำไปด่ำหัวแก” (เดือน นามสมมติ, ชายของในตลาด, สัมภาษณ์ 18 มกราคม 2566) สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความความสัมพันธ์ระหว่างลูกค้าประจำและผู้ขับสามล้อถีบที่มองว่าความสัมพันธ์เหมือนญาติพี่น้อง ไม่ใช่เพียงแคลูกค้าและผู้ให้บริการ ดังนั้นลูกค้าประจำและแม่ค้าในตลาดจึงถือเป็นผู้สนับสนุนหลักของผู้ขับสามล้อถีบ บางครั้งยังให้เงินเพิ่มจากค่าบริการหรือสิ่งของเป็นสินน้ำใจในช่วงที่งานขาดมือ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความอยู่รอดในอาชีพนี้ นอกจากนี้ ผู้ขับสามล้อยังมักถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เพราะพวกเขาคุ้นเคยกับเส้นทางและบุคคลในท้องถิ่น ทำให้ได้รับความไว้วางใจและได้รับความช่วยเหลือในยามที่ต้องการ

2. ผลกระทบและการปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

2.1 ผลกระทบต่อผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

1) ผลกระทบด้านการมีงานทำและรายได้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบมีรายได้ลดลงจากรายได้เฉลี่ยก่อนโควิดที่ 300 บาทต่อวัน ลดลงต่ำสุดเหลือเพียงวันละ 50 บาท ซึ่งรายได้ที่หายไปคิดเป็นร้อยละ 83 ซึ่งถือว่ามีผลกระทบต่อการดำรงชีพในแต่ละวัน โดยเฉพาะในช่วงการระบาดของโควิดในระลอกแรกที่มีการปิดพื้นที่

อย่างเช่นตลาดสดบางแห่งที่เป็นจุดจอดประจำของสามล้อถีบ ทำให้รายได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยลุงอาดเล่าว่า “ตอนนั้น (ตอนปิดตลาด) ก็แม้ค้าก็หายๆไป ใครติดโควิดก็ปิด ร้านนี้ปิดร้าน ช่างๆก็ปิดตาม ปิดไปเรื่อยๆนี้ ก็เลยอยู่ๆไปแบบนี้ไม่รู้จะไปทางไหนก็อยู่ไปแบบนี้แหละนะ” (ลุงอาด นามสมมติ, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2565) นอกจากนั้นลุงแก้วเล่าเกี่ยวกับรายได้ในช่วงโควิดว่า “รายได้ต่อวันนี่ก็ไม่ได้หกรอก่อน โควิดได้ 100-200 [บาท] ลูกค้าประจำมา ช่วงโควิดนี้ได้มากที่สุดก็วันละ 50 บาทยังยากเลย” (ลุงแก้ว นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2565) จะเห็นได้ว่ารายได้และงานจากการเป็นสามล้อถีบลดลงอย่างชัดเจน เนื่องจากไม่มีลูกค้าประจำและไม่มียานพาหนะ และด้วยรายได้ที่ลดลงแต่ภาระค่าใช้จ่ายยังคงเท่าเดิม ส่งผลให้สามล้อถีบบางรายเกิดภาวะความเครียดตามมาด้วย

2) ผลกระทบด้านการเข้าถึงอาหารและสุขภาพ

จากรายได้ที่ลดลงส่งผลให้ผู้ขับสามล้อถีบต้องปรับตัวด้านค่าใช้จ่าย ทำให้มีการเข้าถึงอาหารได้อย่างไม่เพียงพอ มีความจำเป็นต้องแบ่งอาหารไว้สำหรับ 3 มื้อ โดยลุงแก้วเล่าว่า “ได้ตั้งค้ไม่พอจะกิน ข้าวจานหนึ่งในนั้น (ในตลาด) ก็ 50 [บาท]... ต้องซื้อข้าวเหนียวไว้กินเช้าเย็นเลย มันอยู่ท้อง ตอนเที่ยงเรายอมอด” (ลุงแก้ว นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2565) ในขณะที่ลุงซิ่นก็ใช้วิธีการอดอาหารในบางมื้อเดียวกันเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายส่วนตัว นอกจากนั้นยังพบว่าผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบทั้ง 4 กรณีศึกษาได้รับผลกระทบทางสุขภาพจิตทั้งเกิดความเครียดเกี่ยวกับรายได้และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และความวิตกกังวลเกี่ยวกับการระบาดของโควิด-19 เนื่องจากอาชีพนี้มีความจำเป็นที่ต้องทำงานบนพื้นที่สาธารณะ จากการสัมภาษณ์พบว่า ในระลอกแรกของการระบาดนั้นสามล้อถีบทั้ง 4 ราย ไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์ป้องกันโควิดได้ ทั้งหน้ากากอนามัยและแอลกอฮอล์ฆ่าเชื้อ เนื่องจากอุปกรณ์ป้องกันมีราคาสูง เข้าถึงได้ยาก โดยยายจุนเล่าว่า “ไอ้แนวปิดปาก (หน้ากากอนามัย) ขายกล่องละ 500 [บาท] ยายจะเอาปัญญาไหนไปซื้อ จะให้ไปขอเขายายจะกล้านี้ เขาก็ซื้อมาก็อ้อกัน เราไม่มีเงินก็เอาไอ้ปิด (ใช้ผ้าขนหนูปิดปาก) เวลาเราจะไปไหน...” (ยายจุน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2565)

3) ผลกระทบด้านมลภาวะและสิ่งแวดล้อม

ในกรณีของลุงซิ่นที่เช่าบ้านอยู่ในชุมชนแห่งหนึ่ง พบว่าการแพร่ระบาดของวิกฤต โควิด ส่งผลต่อปัญหาขยะที่เพิ่มขึ้นในชุมชนและที่อยู่อาศัย นับตั้งแต่มีการระบาดของโควิดทำให้สังเกตได้ว่ามีปัญหาขยะล้นเป็นประจำทุกวัน และพบว่าปัญหาขยะในชุมชนส่งกลิ่นรบกวนต่อที่อยู่อาศัยในบ้านเรือน ซึ่งขยะที่พบโดยส่วนใหญ่เป็นกล่องโฟมและกล่องพลาสติกบรรจุอาหาร รวมถึงเศษอาหาร ที่ถูกทิ้งรวมกันในจุดทิ้งขยะ และพบหน้ากากอนามัยที่ใช้แล้วถูกทิ้งอย่างกระจัดกระจายตามพื้นที่ในชุมชน โดยเล่าว่า “ขยะตามบ้านจะเพิ่มแค่พวกกล่องข้าว เขาสั่งมากินกะบ้านอย่างนี้เนาะ กินเสร็จเอาใส่ถุงแล้วก็เอามาทิ้ง เศษอาหารพวกนี้เวลานั้นมันก็เหม็นมา แต่เดี๋ยวนี้อ้อไอ้ (หน้ากากอนามัย) แต่ก่อนนี่ไม่มี แต่ก่อนนี่ส่วนน้อย เดี๋ยวนี้อ้อเยอะมากโหดวางทิ้งเตอะเต็นแฉวชะ (ทิ้งไว้ไม่เป็นที่เป็นทาง) สาดเซตามถนนนี่แหม่นหมดแต่ก่อนนี่ไม่มีดอก...”

(ลุงชื่น นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2565) ในขณะที่เดียวกันกรณีลุงแก้ว ที่ใช้รถสามล้อถีบเป็นที่อยู่อาศัย พบว่าจำนวนขยะบริเวณที่จอดรถเพื่ออาศัยนอนมีจำนวนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหน้ากากอนามัย กระดาษชำระ และกล่องบรรจุอาหาร ต้องเปลี่ยนจุดจอดนอนให้ไม่รู้สึกถูกรบกวนจากปัญหาขยะ

2.2 การปรับตัวผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

1) การปรับตัวด้านค่าใช้จ่ายและรายได้

เมื่อรายได้ลดลงทำให้สามล้อถีบต้องประหยัดค่าใช้จ่ายเป็นอย่างมาก มีการกินอยู่อย่างประหยัด เช่น การแบ่งมื้ออาหารไว้รับประทาน การประหยัดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย เช่น ค่าหุย ค่าบุหรีและสุรานอกจากนั้นต้องทำงานอื่นเพื่อหารายได้ทดแทนการถีบสามล้อ ซึ่งเป็นวิธีในการช่วยบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น จากผลการวิจัยพบว่ากรณีศึกษาทั้ง 4 ราย ใช้วิธีหารายได้จากแหล่งอื่นนอกเหนือจากการถีบสามล้อ ทั้งการส่งอาหารให้กับร้านขายอาหารตามสั่ง โดยได้ค่าจ้างในการส่งอาหารครั้งละ 10-20 บาท การรับจ้างทั่วไป เช่น งานสวน รับจ้างขนของย้ายบ้าน โดยจะได้ค่าจ้างครั้งละ 200-300 บาท

2) การถีบสามล้อเพื่อรับอาหารและสิ่งของ

ในช่วงโควิดที่ผ่านมามีโครงการต่าง ๆ ที่มีแนวคิดเพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการสามล้อถีบ โดยหนึ่งในนั้นคือรูปแบบของการแจกอาหารและสิ่งของตามจุดต่าง ๆ ในกรณีสามล้อถีบพบว่า ทั้ง 4 กรณีศึกษาได้มีการรับสิ่งของและอาหารตามจุดต่าง ๆ ของเมืองโดยเลือกพื้นที่ที่ไม่ไกลจากตลาดที่เป็นจุดจอดมากนัก ชาวครวการแจกอาหารและสิ่งของนั้นส่วนใหญ่ได้รับการบอกกล่าวจากกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าในตลาดและกลุ่มคนถีบสามล้อด้วยกัน พื้นที่ที่คนถีบสามล้อไปอยู่บ่อยครั้งคือมูลนิธิศุภ 31 และยังมีพื้นที่อื่น ๆ เช่น หน้าห้างสรรพสินค้า บริเวณหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัด และศาลากลางจังหวัด เป็นต้น โดยมีการแจกและการบริจาคสิ่งของทั้งในรูปแบบอาหารปรุงสุกพร้อมรับประทาน อาหารแห้ง เช่น ปลากระป๋อง บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป นม และน้ำดื่ม นอกจากนี้สามล้อถีบทั้ง 4 กรณีศึกษายังได้รับการบริจาคสิ่งของ อาหาร โดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีการนำสิ่งของมาแจกให้กับประชาชนตามสถานที่ต่าง ๆ โดยลุงชื่นเล่าว่า

“ตั้งที่ไม่มี พอดีได้ข่าวที่เขาให้แจกให้ฉันแหละเอาไปกิน ก็เลี้ยงท้องได้เพราะอันนั้นแหละ เพราะว่าใครเขาก็สงสารเรา บางทีรถวิ่งตากไป (ผ่านไป) อย่างนี้ก็... ลุง ๆ จอดก่อนเอาให้ตั้งไปซื้อกับข้าวกิน... นี่แหละดีที่สุดแล้วอันนี้ มานั่งอยู่เขาก็มายื่นให้ ก็จอดตรงนั้นแหละ... ตอนที่ไม่มีอะไรจะกิน ก็นั่งบนสามล้อบอกกับเจ้าของ (บอกตัวเอง) ว่าโควิดจะอดตายไหมน้อ พอมีคนมาให้ตั้งก็ให้ข้าวกินอย่างนี้เราพูดไม่ออกเลย”

(ลุงชื่น นามสมมติ, สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2565)

3) การเรียนรู้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ

ผลการวิจัยพบว่ากรณีศึกษาเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีจึงถือเป็นเรื่องที่ยุ่ยากสำหรับพวกเขา แต่ในช่วงที่รัฐเปิดให้ประชาชนลงทะเบียนรับเงินเยียวยาจากโครงการ "เราชนะ" พบว่ามีกรณีศึกษา 3 รายที่ได้รับเงินเยียวยาดังกล่าว เนื่องจากมีครอบครัวและหน่วยงานต่าง ๆ ช่วย

ลงทะเบียนให้ แต่ในกรณีฉุกเฉินนั้นไม่ได้เงินเยียวยาเนื่องจากไม่ทราบวิธีการลงทะเบียน อย่างไรก็ตามการได้รับเงินช่วยเหลือ ถือเป็นความช่วยเหลือสำคัญที่ช่วยให้เขาสามารถผ่านช่วงวิกฤตไปได้บ้าง แม้จะต้องใช้เงินส่วนใหญ่ไปกับค่าใช้จ่ายประจำ เช่น อาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ และการชำระหนี้ แต่ก็ช่วยให้เขาลดความจำเป็นในการกู้เงินเพิ่มเติม โดยยายจุนเล่าเกี่ยวกับการลงทะเบียนเพื่อรับสิทธิของตนว่า “ถ้ามีอะไรที่เขาให้ตั้งค้แล้วต้องใช้โทรศัพท์นี้ ยายไม่มีทางได้หรอกลูก ก็จะได้นอนกอดแต่เงินคนแก่นั่นแหละ เพราะยายไม่มีโทรศัพท์จะให้ไปเอาไหนมาลงทะเบียน ยายไม่รู้จะโทรหาใครก็ไม่มีสิทธิได้ละ ถ้าจะให้ก็ให้แบบเงินคนแก่เลยก็ได้ อย่างเงินหมื่นโควิดยายต้องไปสรรพรให้เค้าลงให้ เพราะยายไม่มีโทรศัพท์” (ยายจุน นามสมมติ, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2565)

4) การใช้อุปกรณ์ป้องกันการติดเชื้อโควิด

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้ง 4 กรณีศึกษา พบว่าการรับรู้ความเสี่ยงต่อโควิด-19 ของผู้ขับสามล้อถีบทั้ง 4 ราย นั้นมีความเข้าใจและความพยายามในการป้องกันตนเองจากการระบาดของแม้แต่ละคนจะรับรู้ถึงความรุนแรงของโรคที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการพยายามป้องกันตนเองไม่ให้ติดเชื้อโควิดนี้ เพราะกรณีศึกษาทั้ง 4 ราย มีการรับรู้ว่าการทำงานบนพื้นที่สาธารณะนั้นมีความเสี่ยงที่จะได้รับเชื้อโควิดได้ และการเป็นสามล้อถีบก็ไม่สามารถหยุดงานได้เช่นกัน เหมือนกับที่ลุงซึ่งบอกไว้ว่า “หยุดงานก็ไม่มีกิน” เป็นประโยชน์ที่สะท้อนถึงความจำเป็นของการมีงานทำในทุก เพราะหากวันไหนต้องหยุดงานนั้นส่งผลโดยตรงกับปากท้องและความเป็นอยู่ในแต่ละวันแต่ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ในระยะแรกของการระบาดที่อุปกรณ์ป้องกันมีราคาแพงทำให้พวกเขาต้องลดทอนมาตรการป้องกันลงบ้าง แต่เมื่ออุปกรณ์ป้องกันหาซื้อได้ง่ายขึ้น ทำให้สามล้อถีบมีความสามารถในการเข้าถึงอุปกรณ์ป้องกันเหล่านี้ ก็ส่งผลให้ลดความกังวลต่อโรคการระบาดของโควิดนี้ไปด้วย และมีความมั่นใจในการทำงานเพิ่มมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าแม้ระยะเวลาจะผ่านไปเป็นทศวรรษก็ตาม แต่ผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบยังต้องเผชิญกับปัญหาความยากจน การเป็นแรงงานสูงอายุ การมีรายได้ไม่เพียงพอเนื่องจากการเป็นการทำงานแบบวันต่อวัน มีการทำงานที่มีชั่วโมงยาวนานบนพื้นที่สาธารณะต้องเผชิญกับปัญหาฝุ่นควัน สภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย มีการพักผ่อนน้อย ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงทางด้านสุขภาพตามมา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของบวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ (2566: 18-20) แต่ในการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่าสาเหตุที่ส่งผลให้สามล้อถีบต้องดื่มสุราและสูบบุหรี่ เนื่องมาจากความเครียดจากการทำงาน และความเข้าใจว่าการดื่มสุราสามารถช่วยบรรเทาอาการเหนื่อยล้าหลังจากการทำงานได้ โดยเข้าถึงสุราได้จากร้านขายของชำที่ใช้บริการเป็นประจำ จะเห็นได้ว่าความสอดคล้องของผลการศึกษาสท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงในชีวิตของผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบตั้งแต่แรก จนกระทั่งเกิดวิกฤตโควิด-19 ยิ่งทำให้ชีวิตสามล้อถีบมีความเปราะบางมากขึ้น

การเกิดขึ้นของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่าง ๆ ต่อผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบ ทั้งมีงานทำและรายได้ที่ลดลง ทำให้ต้องมีการปรับตัวด้านค่าใช้จ่ายโดยต้องประหยัดการใช้จ่าย ที่สอดคล้องกับการศึกษาของรวมทั้งหารายได้เสริมจากแหล่งอื่นเพื่อทดแทนรายได้ที่ขาดไป การลดลงของรายได้นี้ส่งผลให้เกิดความเครียด นอกจากนี้ยังมีการรับรู้ความเสี่ยงและความวิตกกังวลต่อการระบาดของโควิด ทำให้มีความจำเป็นในการหาอุปกรณ์ป้องกันเชื้อเพื่อลดความเสี่ยงจากการติดเชื้อ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาในแรงงานนอกระบบกลุ่มอื่น ๆ ที่มีการปรับตัวในแนวทางเดียวกัน เช่นการศึกษาในกลุ่มคนขับรถรับจ้าง (วรรณิภา สูงสุมาลย์ และพิมพ์ชนก ไพรีพินาศ, 2564: 160-161) กลุ่มอาชีพพนักงานตรี (ธิดาพร สันดี, 2564: 306-311) และกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้าน (บุรุษิณี เหมาะใจ, 2565: 178-179) ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิดในระลอกแรก มีรายได้ลดลงต่ำสุดอยู่ที่วันละ 50 บาท ซึ่งลดลงจากเดิมมากถึงร้อยละ 83 สอดคล้องกับการศึกษาของ Komin, W., Thepparp, R., Subsing, B., & Engstrom, D (2021: 3-4) ที่ศึกษาแรงงานนอกระบบในประเทศไทย ในสถานการณ์โควิด-19 โดยข้อมูลเชิงปริมาณพบว่าแรงงานนอกระบบที่รายได้เฉลี่ยลดลงต่ำสุดเพียง 70 บาทต่อวัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ซึ่งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในแต่ละวันอย่างแน่นอน รวมทั้งไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์ป้องกันเชื้อได้ รวมทั้งการมีรายได้ที่ลดลงส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงอาหาร เพราะต้องประหยัดค่าใช้จ่าย นอกจากนี้สิ่งที่ เป็นประเด็นในการวิจัยครั้งนี้พบว่าการช่วยเหลือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เป็นสิ่งที่ช่วยลดผลกระทบรุนแรงเหล่านี้ลงได้อย่างชัดเจน ทั้งการสนับสนุนด้านการป้องกันโรค ด้านอาหารและยารักษาโรค รวมถึงการมีมาตรการเยียวยาและข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการสนับสนุนทางสังคม ที่เสมือนเกราะป้องกันช่วยให้สามล้อถีบสามารถเผชิญและปรับตัวกับปัญหาได้ (Cassel, J., 1976: 113) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วรรณิภา สูงสุมาลย์ และพิมพ์ชนก ไพรีพินาศ (2564: 166-167) ที่อธิบายไว้ในอีกแนวทางหนึ่งคือการมีทุนทางสังคมเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการปรับตัวของแรงงานนอกระบบที่ช่วยให้สามารถผ่านภาวะวิกฤตไปได้

ข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยเรื่องเผชิญปัญหาและการปรับตัวกับวิกฤตโควิด-19 ของผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลนครนครราชสีมา มีข้อเสนอแนะแนวทางเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1) ควรพิจารณาเพิ่มกลุ่มตัวอย่างให้มีความหลากหลายมากขึ้น โดยการเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างจากผู้ประกอบการอาชีพที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในพื้นที่เขตเมืองอื่น ๆ นอกเหนือจากพื้นที่ศึกษาเดิม การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยเพิ่มความครอบคลุมของข้อมูลวิจัย ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าใจมุมมองที่หลากหลายยิ่งขึ้น

ในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้การมีข้อมูลจากหลายจะช่วยให้สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะได้อย่างชัดเจน

2) ควรพิจารณาใช้เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อเพิ่มครอบคลุมของข้อมูล การเพิ่มการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น การใช้แบบสอบถามหรือแบบสำรวจ จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติได้ ซึ่งจะเสริมสร้างการยืนยันแนวโน้มและรูปแบบที่ปรากฏในข้อมูลเชิงคุณภาพได้อย่างมีนัยสำคัญ การผสานข้อมูลจากทั้งสองวิธีจะช่วยให้ได้มุมมองที่ลึกซึ้งและรอบด้าน อีกทั้งยังเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับข้อสรุปและข้อเสนอแนะในงานวิจัย

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐควรให้ความสำคัญกับอาชีพสามล้อถีบในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยรัฐควรพัฒนามาตรการที่ช่วยส่งเสริมและรักษาอาชีพนี้ให้คงอยู่คู่กับพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนบทบาทของสามล้อถีบผ่านการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสามล้อถีบโคราช เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ เมือง มาตรการดังกล่าวอาจรวมถึงการจัดโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพสามล้อถีบ การจัดตั้งจุดจอดและเส้นทางที่ปลอดภัย ตลอดจนการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้อาชีพสามล้อถีบมีบทบาทเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2551). *ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: มหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธัชกร ภัทรพันธุ์ และณัฐสุภา จิวศิวานนท์. (2560). *แนวทางการยกระดับรายได้ได้อย่างยั่งยืนของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในจังหวัดสมุทรปราการ*. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ธิดาพร สันดี. (2564). ผลกระทบและการปรับตัวในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ในกลุ่มอาชีพนักดนตรี. *วารสารจันทร์เกษมสาร*. 27 (2), 298-315.
- ธีรวัต ลครแก้ว. (2546). *คุณภาพชีวิตของผู้ประกอบอาชีพสามล้อถีบในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย จังหวัดเชียงราย*. ภายใต้ชุดโครงการการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- บุรสิทธิ์ เหมาะใจ. (2565). *การให้ความหมายและแนวทางการยกระดับงานที่มีคุณค่าของลูกจ้างทำงานบ้านในยุคนวัตกรรม: กรณีศึกษาลูกจ้างทำงานบ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บวร ทรัพย์สิงห์ และคณะ. (2566). การสังเคราะห์องค์ความรู้สถานการณ์ความเสี่ยง และการฟื้นฟูชีวิตของแรงงานนอกระบบ กรณีการระบาดของโรคโควิด-19. *วารสารวิจัยสังคม*. 46 (2), 1-35.

- บำเพ็ญจิต แสงชาติ. (2546). การพึ่งตนเองของผู้มีอาชีพกึ่งจรรยาสามล้อในเขตเทศบาลนครขอนแก่น. ภายใต้ชุดโครงการการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- มนทกานต์ ฉิมมามี. (2561). รายงานการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย โครงการ “การศึกษาการปรับตัวของลูกจ้างในระบบภาคเอกชนที่มีอายุตั้งแต่ 45 ปีขึ้นไป ที่เปลี่ยนสถานการณ์ทำงานไปสู่การทำงานในภาคนอกระบบ: กรณีศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก”. สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)
- วรรณิภา สูงสุมาลย์ และพิมพ์ชนก ไพรีพินาศ. (2564). การปรับตัวของแรงงานนอกระบบ ภายใต้วิกฤตทางสังคมจากการเกิดโรคระบาดไวรัสโคโรนา-19 กรณีศึกษากลุ่มคนขับรถรับจ้าง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *Journal of Modern Learning Development*. 6 (6), 155-169.
- วัลย์ลิกา เจริญศิลป์. (2562). สามล้อถีบโคราชกับการท่องเที่ยว. เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติการท่องเที่ยวและการโรงแรมร่วมสมัย ครั้งที่ 6 (Proceeding). คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. แหล่งที่มา <https://thm.msu.ac.th/conference/file/1.pdf>.
- สัมภาษณ์ เดือน (นามสมมติ), ชายของในตลาด, 18 มกราคม 2566.
- สัมภาษณ์ ยายจูน (นามสมมติ), สามล้อถีบ, 31 ตุลาคม 2565 และ 2 พฤศจิกายน 2565.
- สัมภาษณ์ ลุงแก้ว (นามสมมติ), สามล้อถีบ, 13 มิถุนายน 2565.
- สัมภาษณ์ ลุงชื่น (นามสมมติ), สามล้อถีบ, 13 มิถุนายน 2565.
- สัมภาษณ์ ลุงอาด (นามสมมติ), สามล้อถีบ, 20 สิงหาคม 2565.
- สัมภาษณ์ ศร (นามสมมติ), แม่ค้าแผงลอย, 18 มกราคม 2566.
- Cassel, J. (1976). The contribution of the social environment to host resistance: the Fourth Wade Hampton Frost Lecture. *American journal of epidemiology*. 104 (2), 107-123.
- Chriscaden, K. (2020). Impact of COVID-19 on people's livelihoods, their health and our food systems. *Online*. Retrieved from: <https://www.who.int/news/item/13-10-2020-impact-of-covid-19-on-people's-livelihoods-their-health-and-our-food-systems>
- Komin, W., Thepparp, R., Subsing, B., & Engstrom, D. (2021). Covid-19 and its impact on informal sector workers: a case study of Thailand. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*. 31 (1-2), 80-88.
- Sumalatha, B. S., Bhat, L. D., & Chitra, K. P. (2021). Impact of Covid-19 on informal sector: A study of women domestic workers in India. *The Indian Economic Journal*. 69 (3), 441-461.